

ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО И ПРОЦЕСС. ХОЗЯЙСТВЕННОЕ ПРАВО

УДК 339.727.24:347

ПРОБЛЕМА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РЕЖИМУ ІНОЗЕМНОГО ІНВЕСТУВАННЯ

Белова О. І.

Кримський економічний інститут КНЕУ ім. В. Гетьмана, Сімферополь, Україна

У статті досліджуються проблеми правового регулювання режиму іноземних інвестицій. Розглядається доцільність визначення чіткого порядку легалізації і проведення реєстрації іноземних інвестицій, розкриваються недоліки та сильні сторони законодавства України у сфері іноземного інвестування.

Ключові слова: режим іноземного інвестування, суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності, реєстрація інвестицій, легалізація, міжнародні договори.

Теоретична база законодавчого характеру, що регулює режим іноземного інвестування має доволі сформовану систему державних регуляторів які дають впевненість для іноземного інвестора, мати можливість прибутку по результатам капіталовкладень [1; 2; 3]. Та як показує практичне застосування, то дана структура має недосконалий характер, що виражається в нестабільності законодавства, що регулює інвестування як такого, бо в іншому випадку чіткість і ясність закону стає гарантом для інвестора, та певною мірою страхує останнього від можливих негативних проявів тіньової економіки.

Метою роботи є проведення детального аналізу системи законодавчого регулювання режиму іноземних інвестицій, визначення чіткого порядку легалізації і проведення реєстрації іноземних інвестицій, та визначення можливих негативних наслідків для іноземного інвестора та для підприємств України в які проводяться іноземне інвестування, шляхи їх подолання та розкриття недоліків та сильних сторін законодавства нашої державі, що стосується іноземного інвестування.

До іноземних інвесторів в Україні, застосовується національний правовий режим, що є в принципі найоптимальнішим варіантом. Але таке можливе у разі досягнення країною певного рівня розвитку продуктивних сил. І, навпаки, з метою досягнення такого рівня, залучення передових технологій й коштів для їх впровадження на певному етапі доцільно іноземним інвестиціям надати пільговий режим. Проте допуск їх у національну економіку може мати і несприятливі наслідки. У міжнародній практиці існують прецеденти, коли ТНК, які є економічно потужнішими, ніж вітчизняні інвестори, здійснювали значні інвестиції, що негативно впливали на політичний або економічний розвиток.

Законодавство України про іноземні інвестиції комбінує принцип свободи інвестування з можливим одержанням дозволу. Такий висновок базується на тому, що здійснення певних видів іноземних інвестицій може бути обмежене відповідно до

порядку, встановленого законодавством України. Зокрема, про це свідчать такі положення Господарського кодексу України: іноземні інвестори мають право здійснювати всі види інвестицій, передбачені законодавством, і у формах, вказаних Господарським кодексом; заборона або обмеження будь-яких видів і форм іноземних інвестицій можуть визначатися виключно законом [4].

У державних програмах залучення іноземних інвестицій у пріоритетні галузі економіки і соціальну сферу може бути передбачено встановлення додаткових пільг для суб'єктів господарювання, які діють у цих сферах. Водночас законом можуть визначатися галузі господарювання та/або території, в яких визначається загальний обсяг участі іноземного інвестора, а також території, на яких діяльність підприємств з іноземними інвестиціями обмежується або забороняється відповідно до вимог збереження національної безпеки. Правовий статус і порядок діяльності підприємств з іноземними інвестиціями визначаються цим кодексом, Законом «Про режим іноземного інвестування в Україні» та іншими законодавчими актами. Іноземні підприємства не можуть створюватися в галузях, визначених законом, які мають стратегічне значення для безпеки держави. Вимоги і порядок утворення, а також організації та діяльності іноземних підприємств визначаються цим кодексом, Законом про режим іноземного інвестування та іншими законами.

Ст. 7 Закону «Про режим іноземного інвестування» визначає національний режим інвестиційної та іншої господарської діяльності для іноземних інвесторів, за винятками, передбаченими законодавством та міжнародними договорами України [2]. Все це створює основу для прийняття законодавчих актів, які встановлюватимуть винятки з принципу свободи іноземного інвестування. Так, Законом «Про внесення змін і доповнень до Закону України «Про телебачення і радіомовлення» від 2 червня 1995 р. в Україні забороняється створення телерадіоорганізацій іноземними юридичними і фізичними особами та особами без громадянства, а також створення та діяльність телерадіоорганізацій, у статутному фонді яких понад 30% іноземних інвестицій. Іноземне інвестування телерадіоорганізацій України здійснюється під контролем та за згодою Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення (ст. 13 Закону).

Відповідно до ч. 3 ст. 2 Закону «Про страхування» загальна частка іноземних юридичних осіб та іноземних громадян у статутному фонді страховика не може перевищувати 49%, крім випадку, коли допускається залучення до учасників страховика іноземних громадян за умови здійснення ними всіх розрахунків щодо зобов'язань та боргів страховиків, термін сплати яких минув [5]. При цьому частка іноземних учасників у статутному фонді може бути встановлена на рівні не більше 50% статутного фонду, крім страховиків, котрі отримали ліцензію на право страхування життя, для яких частка іноземних учасників не може перевищувати 49% загального розміру статутного фонду (ст. 43 Закону). Іноземні інвестори практично не обмежені у формах та об'єктах інвестування. Інвестиції можуть здійснюватися у формах участі в підприємствах (їх створення), придбання частки уже діючих підприємств, створення філій або інших відокремлених підрозділів іноземних юридичних осіб, придбання нерухомого чи рухомого майна, цінних паперів, придбання прав на користування землею та використання природних ресурсів на території

України, придбання інших майнових прав, здійснення господарської діяльності на основі угод про розподіл продукції, в інших формах, які не заборонені законами України [6-9].

Як зазначено у ст. 4 Закону «Про режим іноземного інвестування», іноземні інвестиції можуть вкладатися в будь-які об'єкти, інвестування в які не заборонено законами України. Згаданий Закон не містить тлумачення поняття об'єктів іноземного інвестування, водночас, не дозволяє інвестувати в об'єкти, інвестування в які заборонено законом.

Відповідно до ст. 4 Закону «Про інвестиційну діяльність», який має застосовуватись як загальний закон, що регулює порядок здійснення інвестиційної діяльності, об'єктами інвестиційної діяльності може бути будь-яке майно, зокрема, основні фонди і обігові кошти в усіх галузях та сферах народного господарства, цінні папери, цільові грошові вклади, науково-технічна продукція, інтелектуальні цінності, інші об'єкти власності, а також майнові права. Забороняється інвестування в об'єкти, створення і використання яких не відповідає вимогам санітарно-гігієнічних, радіаційних, екологічних, архітектурних та інших норм, встановлених законодавством України, а також порушує права та інтереси громадян, юридичних осіб і держави, що охороняються законом [6]. Вказана норма сконструйована не досить вдало, позаяк вона не дає можливості чітко і однозначно визначити, що ж саме є об'єктом інвестування: це те майно і майнові права, які іноземний інвестор отримує в обмін на свою інвестицію, чи це ті об'єкти, які є, так би мовити, реципієнтами іноземної інвестиції. З'ясування цього питання може набути актуальності у тому випадку, якщо постане проблема інвестування в об'єкти, інвестування в які заборонено законом.

Дуже важливим є таке питання як оцінка інвестицій. Іноземні інвестиції та інвестиції українських партнерів, у тому числі внески до статутного фонду підприємств, оцінюються в конвертованій валюті та у валюті України за домовленістю сторін на підставі цін міжнародних ринків або ринку України. Перерахування інвестиційних сум в іноземній валюті у валюту України здійснюється за офіційним курсом валюти України, визначеним Національним банком України. За реінвестицій прибутку України, доходу та інших коштів, одержаних у валюті України внаслідок здійснення іноземних інвестицій, перерахування інвестиційних сум відбувається за офіційним курсом валюти України, визначеним Національним банком України на дату фактичного здійснення реінвестиції. Певні проблеми існують при оцінці іноземних інвестицій у вигляді прав інтелектуальної власності. Однією з проблем спільної підприємницької діяльності та іноземного інвестування загалом є оцінка іноземних інвестицій. Щоправда, Кабінет Міністрів України Постановою від 20 липня 1996 р. затвердив «Положення про порядок залучення експертів до оцінки майна, що перебуває у загальнодержавній власності, під час створення підприємств з іноземними інвестиціями». Але зазначений акт регулює лише порядок та умови залучення експертів до оцінки майна, що перебуває в державній власності, під час створення підприємств з іноземними інвестиціями з метою впорядкування механізму визначення вартості внесків українського засновника до статутних фондів таких підприємств.

Особливе питання – про визнання іноземних документів у зв'язку з іноземним інвестуванням. Перший спосіб визнання – легалізація документів. Відповідно до законодавства України легалізація іноземних документів здійснюється консульськими установами України закордоном, чи Міністерством Іноземних справ України, шляхом підтвердження справжності підписів та печаток на іноземному документі, про що на документі робиться відповідна помітка. Інша основа для визнання документу – міжнародний договір [10; 11]. Україна є учасником (у тому числі, в порядку правонаступництва по відношенню до колишнього СРСР) багатьох двосторонніх договорів про надання правової допомоги, враховуючи взаємне визнання документів, наприклад з колишніми країнами соціалістичної співдружності. Нарешті, Україна є учасницею Гагської конвенції 1961 р., скасовує вимоги легалізації іноземних офіційних документів (Закон України від 10.01.2002 р.). Згідно Конвенції, уповноважені органи держав-учасниць проставляють на документі спеціальну відмітку – апостиль, яка визнається у всіх державах-учасниках.

Наслідком залучення інвестицій в економіку будь-якої держави є створення нових виробничих потужностей, зростання кількості робочих місць, інтенсифікація виробництва, що, врешті-решт, зазвичай збільшує надходження до бюджету держави у вигляді податків. З погляду юридичної техніки відстежити пряму залежність між прибутком (доходом) держави і здійсненням інвестиції не виявляється можливим. Тому не можна стверджувати, що іноземний інвестор має надати докази того, що його інвестиція обов'язково має принести прибуток резидентам України чи державі загалом.

З іншого боку, держава стимулює інвестора здійснювати довгострокові капіталовкладення саме в ті об'єкти промисловості, сільського господарства, транспорту тощо, функціонування яких приносить прибуток або матиме соціальне значення. Тому, скажімо, вкладення нерезидентом коштів у придбання квартири або автомобіля для власних потреб не може бути визнане іноземною інвестицією. Натомість розміщення депозиту в українському банку слід вважати іноземною інвестицією навіть у тому випадку, якщо банк не отримає прибутку від розміщення вкладених коштів.

Суперечки між іноземними інвесторами і державою з питань державного регулювання іноземних інвестицій підлягають розгляду у судах України, якщо інше не передбачене міжнародними договорами про захист іноземних інвестицій. Всі інші суперечки підлягають розгляду в судах та господарських судах України, а за угодою сторін – третейських судах, у тому разі і закордоном. Інвестиційний клімат не можливий без наявності гарантій діяльності інвестора чи захисту його прав у разі їх порушення [12].

Особливість правового положення іноземного інвестора проявляється в особливості охорони та захисту його прав та законних інтересів як юридичних гарантій досягнення цілей інвестиційної діяльності. Одним з найважливіших факторів, які стимулюють приплив іноземних інвестицій в Україну є не тільки наявність ефективного, стабільного законодавства про іноземні інвестиції та зовнішньо економічну діяльність, але і можливість своєчасно безперешкодно захистити права інвестора. Тому в спеціальному внутрішньому законодавстві закріпленні основні принципи та

підходи стосовно надання гарантій захисту іноземним інвесторам. Такі гарантії передбачаються і міжнародними угодами про сприяння та захист інвестицій [14]. Так Угодою держав-учасниць співдружності незалежних держав про співпрацю в галузі інвестиційної діяльності від 24.12.1993 р. передбачені спеціальні гарантії інвесторам. В Україні гарантується захист інвестицій незалежно від форм власності. Інвесторам, у тому числі іноземним забезпечується рівноправний режим, який виключає можливість застосування до них заходів дискримінаційного характеру, котрі могли б заважати керуванню інвестиціями, їх використанню та ліквідації, а також передбачають умови та порядок вивозу вкладених цінностей та результатів інвестицій. Норми про гарантії та забезпечення прав та законних інтересів іноземних інвесторів складають основу законодавства про іноземні інвестиції.

Згідно з Законом України «Про зовнішню економічну діяльність» на території України вводяться правові режими для іноземних суб'єктів господарської діяльності та з'ясовується їх зміст [15].

Таким чином, на сьогодні в Україні розроблено законодавство про іноземні інвестиції, до якого входять понад 100 різних нормативно-правових актів, законів, постанов, указів, положень, інструкцій та інших. Серед них важливе місце посідає Закон України «Про режим іноземного інвестування». У ньому є позитивні моменти, пов'язані з особливостями режиму іноземного інвестування, чітким визначенням видів іноземних інвестицій і форм їх здійснення, а також системи державних гарантій захисту іноземного капіталу. Для іноземних інвесторів на території України встановлюється національний режим інвестиційної діяльності. Зазначається, що для інвестиційних проектів із залученими іноземними інвестиціями, які реалізуються відповідно до державних програм розвитку пріоритетних галузей економіки, соціальної сфери та територій, може встановлюватися пільговий режим інвестиційної та іншої господарської діяльності.

Недоліком Закону України «Про режим іноземного інвестування» є перехрещення двох названих підходів до формування правової бази. Більшість статей цього Закону містять формулювання «згідно з чинним законодавством» без конкретних посилань. У зазначеному Законі відсутні будь-які конкретні положення щодо найважливіших об'єктів регулювання, пріоритетних галузей економіки, соціальної сфери й територій, що заплутує розв'язання проблем пільгового режиму інвестування, а також положення про кваліфікаційний мінімум іноземної інвестиції, які, на мій погляд, були б необхідні для системи іноземного інвестування. У ст. 1 розділу 1 Закону визначається тільки частка іноземної інвестиції у статутному фонді підприємства з іноземними інвестиціями (щонайменше 10%).

Порядок переказу (трансферту) прибутків, доходів та інших коштів, одержаних унаслідок здійснення іноземних інвестицій, визначається тільки Національним банком України, а відповідного законодавчого акта, прийнятого Верховною Радою України, не існує. Це ще один недолік законодавчої бази іноземного інвестування, що діє в Україні.

Законодавча база процесу іноземного інвестування повинна охоплювати всі аспекти цієї багатогранної діяльності. На сучасному етапі в Україні законодавче не визначені, або мають суттєві недоліки процеси іноземного кредитування, створення

кредитних співтовариств, концесій, надання прав власності на землю; не розроблено також механізми державного страхування іноземних інвестицій, створення страхових фондів.

Крім того, існують й інші негативні моменти: насамперед це бюрократичні перешкоди та легітимна невизначеність у процесі приватизації; відсутність реальної приватизації та закону про приватизацію землі; обіг на внутрішньому ринку грошових одиниць західних країн; відсутність відповідного правового забезпечення кредитування, страхування, валютного обігу; обмеженість каналів репатріації прибутку.

Проте варто ще раз зазначити, що законодавча база має принаймні два основних недоліки: по-перше, нестабільність та ненадійність; по-друге, відсутність комплексності та наявність суперечностей у законодавчих актах. Нестабільність зумовлює неможливість спрогнозувати виробничо-господарську та фінансову діяльність об'єктів інвестування. Забезпечення стабільності нормативної бази для іноземного інвестора важливіше, ніж пільги.

Список літератури

1. Про захист іноземних інвестицій в Україні : Закон України від 10.09.91 // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – N 46. – Ст. 616.
2. Про режим іноземного інвестування : Закон України від 19.03.96 // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – N 19. – Ст. 80.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 // Офіційний вісник України. 2003. – N 11. – Ст. 461.
4. Господарський кодекс України від 16.01.2003 // Офіційний вісник України. 2003. – N 11. – Ст. 460.
5. Про режим іноземного інвестування : Закон України від 19.03.96 // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – N 19. – Ст. 80.
6. Про страхування : Закон України від 07.03.93 // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – N 18. – Ст. 78.
7. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18.09.91 // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – N 47. – Ст. 646.
8. Про власність : Закон України від 07.02.91 // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – N 20. – Ст. 249.
9. Про господарські товариства : Закон України від 19.09.91 // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – N 49. – Ст. 682.
10. Про промислово-фінансові групи в Україні : Закон України від 21.11.95 // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – N 23. – Ст. 88.
11. Про дію міжнародних договорів на території України : Закон України від 10.12.91 // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – N 10. – Ст. 137.
12. Про міжнародні договори України : Закон України від 22.12.93 // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – N 10. – Ст. 45.
13. Конвенція «Про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами» від 18.05.65 // Інформаційно-пошукова система «Ліга», файл MU65K01U.LHT.
14. Конвенція країн СНД «Про захист прав інвестора» від 28.03.97 // Інформаційно-пошукова система «Ліга», файл MU97K08U.LHT.
15. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16.04.91 // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – N 29. – Ст. 377.

Белова О. И. Проблема правового регулирования режима иностранного инвестирования/ О. И. Белова // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия : Юридические науки. – 2010. – Т. 23 (62). № 2. 2010. – С. 75-81.

В статье исследуются проблемы правового регулирования режима иностранных инвестиций. Рассматривается целесообразность определения четкого порядка легализации и проведения регистрации иностранных инвестиций, раскрываются недостатки и сильные стороны законодательства Украины в сфере иностранного инвестирования.

Ключевые слова: режим иностранного инвестирования, субъект внешнеэкономической деятельности, регистрация инвестиций, легализация, международные договоры.

Belova O. The problems of legal regulation of regime for foreign investment / O. Belova // Scientific Notes of Tavrida National V. I. Vernadsky University. – Series : Juridical sciences. – 2010. – Vol. 23 (62). № 2. 2010. – P. 75-81

The problems of law regulation of procedure of foreign investments are analyzed in the article. The expediency of the definition of careful order of legalization and carrying out of registration of foreign investments is examined, disadvantages and strong points of the legislation of Ukraine in the field of foreign investment are revealed here.

Keywords: the regime of foreign investment, foreign economic entity, registration of investments, legalization, international treaties.

Поступила в редакцию 14.12.2010 г.